

УДК 316.3

Ю. М. Суміна, аспірант Донецького державного
університету управління

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто історичні моменти виникнення громадських об'єднань як результату взаємодії влади та громадянського суспільства.

Ключові слова: громадянське суспільство; влада; держава; громадські об'єднання; громадська організація; громадська спілка.

It is researched in the article: the historical moments of formation of public associations as a result of interaction of government and civil society.

Key words: civil society; government; state; associations; public organization; public union.

Постановка проблеми (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями). Ретроспективний аналіз взаємодії влади та громадянського суспільства дозволяє зрозуміти природу громадських утворень і визначити напрями розвитку громадських об'єднань в Україні. Згідно з даними останніх досліджень та рейтингів впливових міжнародних організацій в Україні простежується слабкий розвиток громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття). Задачі виникнення громадських об'єднань як результату взаємодії влади та громадянського суспільства викладено в працях всесвітньо відомих учених. Г. Гегель розглядав суспільство і державу як окремі утворення. На його думку, громадянське суспільство існує не всередині держави, а поряд із нею [1]. У Гегеля громадянське суспільство – це сфера матеріальних умов життя, в якій індивіди пов'язані інтересами [1]. Т. Гоббс концептуально оформив ідею громадянського суспільства, одним із перших зіставив природне й суспільно-політичне в людині [2]. К. Маркс вважав, що громадянське суспільство існує поза державою як політичним інститутом, розглядав це суспільство як сукупність сімей, суспільних станів і класів, відносин власності й розподілу, взагалі всіх форм і способів позадержавного існування та функціонування суспільства [3].

В Україні даний аспект цікавив багатьох учених. В. П. Бех досліджував системний аналіз громадських організацій та їх вплив на розгортання процесів демократизації. Розкрив зміст етапів історичного розвитку феномена громадських організацій, сформував діяльнісно-ментальний фундамент їх функціонування, уточнив поле законодавчої регламентації їхньої діяльності [2]. Н. В. Крохмаль та С. А. Мірошниченко розглядали критерії періодизації історії формування й участі громадських організацій у прийнятті державних рішень та етапи розвитку громадських організацій у світовому та українському просторі [2].

Мета статті (формулювання цілей статті (постановка завдання) – аналіз факторів, що вплинули на виникнення громадських об'єднань як результату взаємодії влади та громадянського суспільства.

© Ю. М. Суміна, 2013

Виклад основного матеріалу (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів). Громадські об'єднання нині – це невід'ємна складова сучасного суспільства, а їх взаємодія з державою набула різноманітних форм, що пронизують усю вертикаль державної влади. Ця взаємодія – результат тривалого історичного розвитку як власне громадських об'єднань, так і форм участі останніх у прийнятті державних рішень.

Громадянське суспільство й держава тісно взаємопов'язані. Завдяки державі людська спільнота набуває цивілізованості та стає суспільством. Водночас держава не може існувати поза суспільством. Вона похідна від громадянського суспільства, і призначення її полягає в тому, щоб йому слугувати. Громадянське суспільство є противагою державі у її постійному прагненні до панування над суспільством. Від ступеня розвиненості громадянського суспільства залежить демократизм держави [1].

Законом України “Про громадські об'єднання” встановлено, що громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка, тож слід акцентувати увагу саме на цих поняттях [4].

Громадське об'єднання – добровільне об'єднання фізичних та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних інтересів.

Громадська організація – громадське об'єднання, засновниками й членами (учасниками) якого є фізичні особи.

Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи [4].

Для будь-якого демократичного суспільства невід'ємною складовою є різноманітні громадські об'єднання, їх соціально-політичне призначення полягає насамперед у тому, що вони допомагають людям у розв'язанні повсякденних проблем, відкривають широкі можливості для виявлення суспільно-політичної ініціативи, здійснення функцій самоврядування.

Можна знайти свідчення ще в стародавніх суспільствах, що були об'єднання людей зі спільними поглядами на природу, суспільство, літературу, мистецтво. У різних народів виникають різноманітні громадські об'єднання, що певною мірою впливають на суспільно-політичний розвиток. Наприклад, численні філософські школи Стародавньої Греції, середньовічні лицарські ордени, літературні й художні об'єднання епохи Відродження, різноманітні таємні організації (масонські ложі або товариства декабристів) і політичні клуби Нового часу. Водночас осмислювалася сутність громадських об'єднань, їх місця й ролі у суспільстві. Починаючи з середньовіччя, мислителі намагалися розрізнити державу і суспільство. Вже у XVIII ст. Ш. Монтеск'є розглядає їх як окремі феномени. На початку XIX ст. цей підхід у І. Канта втілюється в концепції громадянського суспільства, що характеризується правовим статусом і свободою. За вченням К. Маркса та його послідовників, політичні відносини у державі є суспільними, оскільки держава є похідною від суспільства. Відповідно й виникнення громадських об'єднань – процес об'єктивний, закономірний, зумовлений потребою людей у колективній творчості розвитку ініціативи, здібностей. Лише через об'єднання індивід досягає особистої свободи [1].

Вітчизняне законодавство про громадські об'єднання, порядок їх створення, контроль за їх діяльністю має не досить глибокі історичні корені. Аналіз наукової літератури та правових актів дозволяє зробити висновок, що спеціальні нормативні установлення, присвячені вищезазначеним питанням, виникли в Росії лише на початку XX ст. й це пов'язано, перш за все, з революційними подіями 1905 р. До початку XX ст. діяльність усіляких “товариств”, “асоціацій”, “приватних товариств”, “товариств приватної ініціативи” регулювалася не спеціальним законодавчим актом, а окремими, розпорощеними по різних частинах

Зводу законів Російської імперії нормами, які сходилися своїм змістом зі Статутом благочиння 1782 р. При цьому зазначимо, що створення товариств було не законним правом громадян, а милістю, яка дарувалася владою за власним розсудом [3].

Подібне ставлення держави до створення об'єднань громадян цілком узгоджувалося з тенденціями та традиціями, які панували в російському законодавстві XIX ст. У даному випадку йдеться про те, що Російська імперія до початку XX ст. була типовою поліцейською державою, де підґрунтям державного управління були норми поліцейського права. Головна особливість таких норм полягала в тому, що вони, з одного боку, надавали надзвичайно широкі повноваження суб'єктам управлінської діяльності, а з іншого – не закріплювали за громадянами майже ніяких прав, установлюючи лише їх обов'язки. Така державна політика виходила зокрема з того, що громадяни через їх неграмотність та неосвіченість не знають та й не можуть знати, в чому полягає їхнє благо та як такого блага досягти, тому саме держава визначала життя й поведінку своїх підданих у всіх сферах життєдіяльності.

Низка західних соціологів висуває на перший план біологічні та психологічні причини об'єднання людей у різноманітні спілки, асоціації, групи. У цьому процесі підкреслюється роль інстинкту самозбереження: у громадському об'єднанні індивід шукає захисту від страху буття. Не менш популярні інші аргументи: інстинктивна потреба у спілкуванні, прагнення до самоствердження (особливо характерно для лідерів). Американський соціолог П. Плау висунув припущення про взаємозв'язок між виникненням громадських об'єднань і раціональним прагненням людини до певних вигод, досягнення яких можливо за умови соціальної взаємодії та суперництва.

Усупереч розбіжностям у тлумаченні причин виникнення громадських об'єднань сенс існування останніх визначається як спільна життєдіяльність людей, що передбачає їх взаємну залежність і потребу одне в одному, забезпечує збереження й розвиток соціального організму. Це життя людей безпосередньо в колективі, соціальній групі, де відбуваються спільна діяльність, спілкування, обмін послугами, користування спільними речами й цінностями.

Разом з розширенням демократії і зростанням рівня політичної культури посилюється тенденція до урізноманітнення громадських об'єднань у соціально-політичному житті, їх впливовості в конкретно-історичних ситуаціях, зрештою, до їх чіткої диференціації на громадські організації та громадські рухи. Причому особлива активність названих об'єднань, а також динаміка їхнього зростання та впливу спостерігаються в суспільствах перехідного типу, де одночасно виникає безліч складних суспільно-політичних проблем.

З усього вищезазначеного виокремлюємо такі групи факторів, які вплинули на процеси виникнення громадських об'єднань.

1. Соціальні:

1.1. Зростання освітнього та культурного рівня різних прошарків населення.

1.2. Необхідність захисту прав, свободи та життєвого рівня людини.

1.3. Потреба у спілкуванні та прагнення самоствердження людини.

1.4. Незадоволеність групових потреб та інтересів через діяльність інститутів державної влади.

2. Економічні:

2.1. Зростання кризових явищ у різних сферах суспільного життя.

2.2. Загроза війни та використання хімічної зброї.

2.3. Зростання загрози економічної катастрофи.

2.4. Подолання регіональних воєнних та міжнародних конфліктів.

2.5. Наявність нерозв'язних структурами влади й управління економічних і соціокультурних проблем.

Зроблений ретроспективний аналіз дає нам змогу зрозуміти природу громадянських суспільств і виявити причини слабого розвитку громадянського суспільства в Україні.

Нинішнього часу, за статистичними даними, кількість офіційно зареєстрованих об'єднань громадян на рівні громадських організацій із всеукраїнським та міжнародним статусами, а також на місцевому рівні постійно збільшується по країні в цілому й у всіх її регіонах (рис. 1) [2].

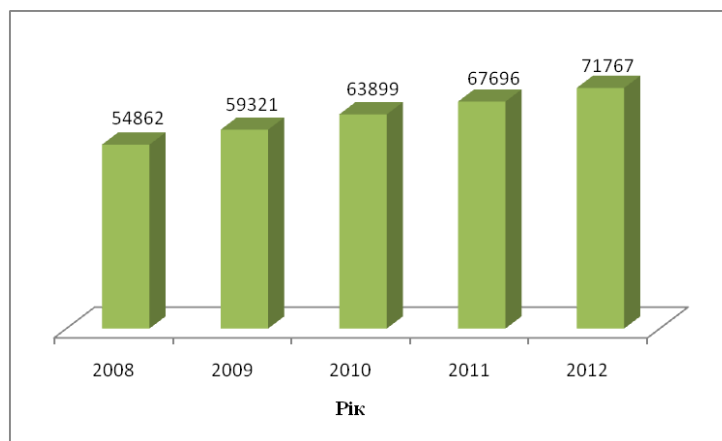

Рис. 1. Кількість громадських об'єднань в Україні

Однак дані багатьох досліджень свідчать про слабкий розвиток громадянського суспільства в Україні (рис. 2) [2]. Ще у 2000 р. кількість населення, що входило до складу будь-яких громадських об'єднань, становило 17,1 % від усього населення країни, а вже 2002 р. цей показник знизився на 1 %. Нині кількість членів громадських об'єднань дорівнює приблизно 16,5 % населення.

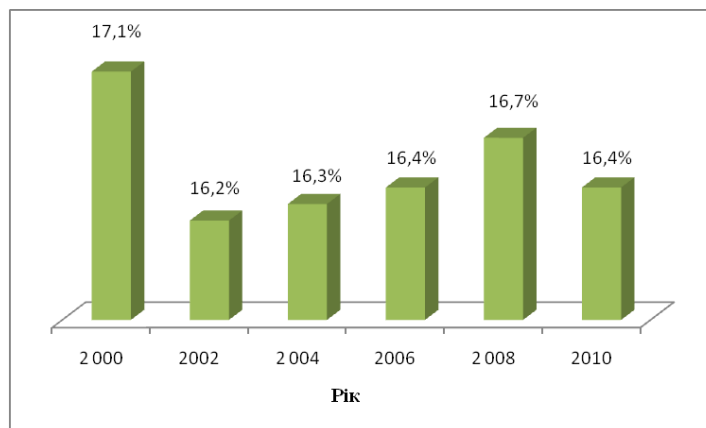

Рис. 2. Відсоток населення України, яке входить до складу будь-якого громадського об'єднання

Також складається цікава динаміка кількості громадських об'єднань та кількості членів цих об'єднань. Як бачимо, у 2010 р. порівняно з 2008 р. кількість громадських об'єднань підвищилась на 16,5 %, а кількість членів громадських об'єднань зменшилась на 0,3 %. Тобто кількість громадських об'єднань в Україні значно зростає, а кількість їх членів зменшується.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Розмаїття інтересів, орієнтацій, установок, цінностей, що лежать в основі взаємодії індивідів і груп, постійно зростає і стає показником життєздатності й прогресу суспільства. Ускладнення потреб та інтересів людей зумовлює зростання різноманітності їхньої діяльності, відносин, соціальних груп, способів життя, індивідуальностей.

Визначивши фактори, які вплинули на виникнення громадських об'єднань, ми можемо в майбутньому прогнозувати, що впливатиме на виникнення тих чи інших об'єднань громадян.

Сучасний етап взаємодії держави з громадянським суспільством характеризується активним проникненням громадських організацій у систему державного управління через вплив влади громадянського суспільства, що реалізується в різноманітних формах і зазнає відчутного впливу процесів глобалізації та інформатизації.

Список використаних джерел:

1. Бех В. П. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства : монографія / В. П. Бех, Г. О. Нестеренко та ін. ; за наук. ред. В. П. Беха. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 680 с.

2. Основи демократії. Права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін : [навч. посіб.] / О. В. Філонов, В. М. Субботін, В. В. Пашутін, І. Я. Тодоров. – 2-ге вид., випр. – К. : Знання, 2008. – 215 с.

3. Вінніков О. Ю. Показники розвитку громадянського суспільства в Україні / Вінніков О. Ю., Красносільська А. О., Лациба М. В. / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К. : Агентство “Україна”, 2012. – 80 с.

4. Про громадські об'єднання : Закон України // Офіційний вісник України. – 2012. – № 30.